

Balsas.cc – galėtų būti laikomas ekologiškiausiu Lietuvoje kultūros žurnalu, nuo 2005 metų sunaudojusiu mažiausiai popieriaus ir gamybinės energijos, nes dažniausiai buvo tik internete, neturėjo jokio fizinio biuro ir buvo leidžiamas mažais kaštais. Nepriklausomai kurianti Balsas.cc bendruomenė jau ketvirtus metus rašo tekstus apie medijų kultūrą, taip pat nagrinėdama ne/aktualios kultūros procesus Lietuvoje. Šį kartą Balsas.cc kartu su Ozonu pristato teminę rubriką – *Medijų ekologiją*. Rubriką sudarė el. žurnalo redaktorius Vytautas Michelkevičius. Daugiau tekstų ir audiovizualių projektų rasite internete www.balsas.cc.

Kasdienybės medijų ekologija

Vytautas Michelkevičius

Rytas prasideda pasisveikinimu su draugais per *skype*, kavos puodeliu ir naujienų portalų vartymu ar naujausių videonaujienų peržiūra. Na, gal dar kartais kokio *Labo ryto* klausymu ar žiūrėjimu. Tiesa, nepamirštant vos išlipus iš lovos patikrinti asmeninio el. pašto dėžutės: gal bičiulė ar bičiulis brūkštelėjo tau seniai lauktą žinutę, gal kas nors prisipažino mylės, gal parašė kas nors iš *draugas.lt* pažinčių svetainės, gal per naktį kažkas nutiko *facebook* bendruomenėse, o gal kas netikėtai pakvietė į gimtadienį, pasimatymą, kelionę ir t. t. Pamenu, prieš 8 metus, kai dar buvo populiarus *mirc'as* (tokia interneto pokalbių programa), vienas mano mėgstamo pokalbių kanalo narys kas naktį prie kanalo prisijungdavo net keletą kartų. Aš jo kartą paklausiau – ne jau taip niekad ir nemiegi (tuo metu buvau kitoje laiko juostoje), o jis atsakė, kad naktį eidamas į tualetą kaskart pasitikrina el. paštą (o gal visgi kas nors nauja) ir kartu užmeta akį į pokalbius internete.

Išbėgę iš namų paliekame įjungtus kompiuterius ir atsiduriame gatvėje tarp judantį ir statišką vaizdą transliuojančių ekranų, naujienų ir informacijos kioskų. Pirmas veiksmas darbe, žinoma, įsijungti kompiuterį ir patikrinti darbinį el. paštą, peržvelgti naujienas internete, o paskui prakiurksoti visą dieną prie monitoriaus laukiant, gal vakare kas nors pakvies į kiną ar elektromagnetinį golfą. Laisvas valandas prieš miegą praleidžiame skaitydami internetinę knygą ar žaisdami kompiuterinius žaidimus.

Medijų ekologija

Tad kurgi mūsų dienotvarkėje lieka vietos gamtai, natūraliam gyvenamajam pasauliui? Ne vienas ekologijos apibrėžimas teigia, kad ekologija – tai mokslas apie organizmų sąveiką su (gamtinę) aplinka. Jei nagrinėtume paprasto žmogaus kasdienybę iš ekologijos pozicijų, rastume mažai tiesioginių individo sąsajų su gamta. Medijos, arba, kitaip tariant, komunikacijos priemonės (internetas, vaizdo ekranai, spauda, kinas, knygos), jį supa visą parą. Kadangi mes vis daugiau gyvename ne gamtinėje, bet medijų aplinkoje, be pirmosios labai svarbu prabilti ir apie antrąją – medijų ekologiją. Taigi pabandyti pasvarstyti, kas gi ta medijų ekologija ir kokius klausimus būtų galima iškelti kalbant apie ją bei kaip įmanoma

ekologiškai mąstyti apie medijas.

Pirmąkart apie medijų ekologiją XX a. 7 dešimtmetyje prabilo medijų guru Marshallas McLuhanas, kalbėdamas apie žmogaus ir medijų sąveiką bei jos poveikį žmogui. Jis pirmasis atkreipė dėmesį į tai, kad turėtų būti studijuojamas ne tik medijų turinys, bet ir pačios medijos bei jų savybės, nes būtent jos veikia visuomenę. McLuhanas 1964 metais išleistoje knygoje *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai* medijas traktavo kaip žmogaus kūno ir proto tęsinius. Tad, viena vertus, medijos buvo laikomos natūraliais organizmo pratęsimais (jos savaime būtų ir tradicinės ekologijos studijų objektai), tačiau, kita vertus, buvo siejamos su mokslo ir technologijų pažanga, kūrusia visiškai kitą (pasak kritikų – nehumanišką) aplinką/terpę. McLuhano medijų ekologijos samprata buvo kritikuojama kaip vienpusiška, nes daugelis jo apibrėžimų buvo formalūs ir technologiškai deterministiški, t. y. McLuhanas teigė, kad medijos (ir technologijos) skatino ir veikė visuomenės vystymąsi, o ne visuomenė jas. Tai reiškė, kad visuomenė buvo priklausoma nuo technologijų raidos.

Visgi McLuhano indėlis neginčijamai svarbus mažų mažiausiai tiek, kad jis nukreipė mūsų žvilgsnį į pačiose medijose slypinčią galią veikti ir kontroliuoti žmogaus organizmą. Daugiau apie tai pasakys Neilas Postmanas (žr. straipsnį kitame puslapyje), vienas iš aktyviausių medijų ekologijos studijų propaguotojų.

Medijos kaip laikmenos ekologija

Palikę mokslo pasiekimus grįžkime prie kasdienės sąveikos su medijomis ir jų ekologijos. Medijų ekologiją galima nagrinėti mažiausiai dviem požiūriais. Pirmasis – tai medijos kaip laikmenos ekologija, laikmena vadinant popierių, CD, DVD ir t. t. Iš pirmo žvilgsnio aišku, kad spaudos perkėlimas iš popieriaus į elektroninį formatą yra žingsnis ekologijos link. Jei vis dėlto norėtume įsitikinti, galėtume paskaičiuoti, kiek elektroniniai laiškai ir dokumentai sutaupo popieriaus. Čia ekologiją suprantame kaip ekologiškumą vienos ar kitos medžiagos atžvilgiu, paprasčiau sakant – „taupymą“. Skaitydami elektroninę knygą su-

taupome *n* medžių (turint omenyje, kad visas tiražas buvo išleistas elektroniniu būdu ir taip sutaupyta popieriaus, reikalingo kelių ar keliolikos tūkstančių knygų tiražui).

El. pašto ekologija galėtų mus nustebinti dar didesniais skaičiais – juk taupomas ne tik popierius, bet ir pašto ženklai, laiškų transportavimas, paštininko ir visos pašto sistemos darbas. Jei bandytume skaičiuoti, kiek prireikia elektros ir kitokios energijos vienam el. laiškui ir vienam popieriniam laiškui, greičiausiai liktume nustebinti energijos stulpelio aukščio popierinio nenaudai. Užmečiau akį į internetą – pasirodo, jau atliekami ir moksliniai el. pašto ekologijos tyrimai, pvz., viename jų nagrinėjama dviejų seserų, gyvenančių skirtingose vietose, komunikacija

transportavimas yra ekologiškesnis, o jis pats gali būti naudojamas net 200 metų.

Medijos turinio ekologija

Kita svarbi ir gal net labiau su žmogaus organizmu susijusi medijų ekologijos pusė yra medijų turinio ekologija. Medijų turinys – tai mus supančios reklamos, nuotraukos, kino filmai, TV programos, knygos, laikraščiai ir žurnalai, interneto dokumentai ir t. t. Kiekvieno žmogaus sąmonė kasdien yra užtvindoma, atakuojama ir kitaip paveikiama spalvingų, judrių, intensyvių ir dažnai triukšmingų turinių.

Internetas, kuris kaip laikmena yra ekologiška medija, ypač prisidėjo prie neekologiškos turinių sklaidos. Kiek per dieną padaroma

žmogus geba sąmoningai blokuoti ir rūšiuoti informaciją, tačiau kaip toks informacijos kiekis veikia mūsų sąmoningai, pasakys ateities tyrimai.

Visgi neekologiškiausia medija Lietuvoje greičiausiai yra televizija, nes interneto sklaida dar nėra tokia didelė. Pagalvokite, kiek šimtų programų galime žiūrėti, kiek vaizdinių atkeliauja iki mūsų sąmonės ir anestezuoja mūsų sąmonę, kad net nesuprantame, ar mes patys mąstome ir matome, ar tik retransliuojame tai, ką regėjome per TV. Neekologiškiausia medija televizija būtų ir tuo atveju, jei paskaičiuotume kiek medžiagų, energijos ir lėšų reikia sukurti vienai sekunde, vienai valandai ar vienai parai transliacijos. Ir dar padauginkite šį skaičių iš TV stočių skaičiaus... Čia tik keletas pratimų ekologiškai fantazijai lavinti.

Ekologiškos išeitys

Nors skaitmeninės technologijos ir leido mums būti ekologiškesniais laikmenų prasme (kiek plastiko ir chemikalų anksčiau sunaudodavome ryškindami juosteles ir spausdindami popierines nuotraukas), jos paskatino turinių dauginimąsi ir sklaidą iki begalybės ir atvedė mus prie žmogaus suvokimo ribų. Ką daryti norint išlikti ekologiškiems? Visų pirma, įjungti kritinį mąstymą ir išlavinti vidinius atrankos ir atmetimo mechanizmus. Antra, mažiau fotografuoti, filmuoti, o netyčia persistengus – kruopščiai atrinkti medžiagą viešinimui ir publikavimui.

Tad ekologiškas mąstymas apie medijas ir medijų ekologiją neįsivaizduojamas be kritiškumo ir raštingumo medijų atžvilgiu. Viena iš apgaulingų medijų savybių yra betarpiškos komunikacijos įspūdis (lyg medijų išvis nebūtų), tačiau būtent medijų raštingumo plėtojimas, t. y. medijų veikimo mechanizmo perpratimas, medijų tausojimas bei optimalaus santykio tarp medijų ir žmogaus siekimas – svarbios savybės, padedančios žmogui orientuotis ir draugiškai sugyventi su medijų aplinkomis. Kuo daugiau vartosime ekologiškų technologijų, tuo labiau būsime ekologiški ne tik gamtos, bet ir medijų atžvilgiu. O kritiška distancija medijų bei jų turinių požiūriu ir gilesnis jų pažinimas leis ekologiškai gyventi tiek natūralioje, tiek medijų aplinkoje.

Be © (viešojo nuosavybė), daugiau apie tai www.creativecommons.org Ekologiška skaitmeninė fotografija, iliustruojanti straipsnį.

el. paštu, remiantis laiko, erdvės ir energijos kriterijais.

Dar vienas laikmenos ekologijos pavyzdys – tai garso (ir apskritai informacijos) įrašų laikmenos evoliucija. Paskaičiuokime be jokių tikslų duomenų: turbūt akivaizdu, kad vinilo plokštei (LP) pagaminti reikia daugiau plastiko nei kompaktiniam diskui (pamirškite magnetines juosteles (kasetes) – kilometrų ilgio plastiko rulonus). Pagalvoję ir apie informacijos ekologiją įsitikintume, kiek kartų daugiau informacijos telpa viename DVD lyginant su CD (maždaug 7). Ekologiškas įrašymas nuėjo dar toliau: pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės kompanija „Breed Media“ teikia ekologiškas CD, DVD ir LP įrašymo paslaugas ir jau siūlo naują produktą „EcoDisc“, kuris yra 100% perdirbtas, jį gaminant išmetama 54% mažiau CO₂, be to,

fotografijų, vaizdo ir garso įrašų vien tik asmeniniam archyvui ir kokia jų dalis, anksčiau gulėjusi stalčiuose, papuola į viešus interneto archyvus: nuotraukos į *flickr.com*, vaizdo įrašai – į *youtube.com*, o garso ir kiti įrašai į *archive.org*. Smalsumui patenkinti pasižiūrėkime, kas gi yra didžiausias *flickr* archyvo „teršėjas“ – greičiausiai tai bus vartotojas iš JAV pseudonimu *weerasak*, save apibūdinantis kaip fotografo mėgėją, įkėlęs į internetą daugiau kaip 111 008 nuotraukų, nors dar 2004-ųjų kovą šiame portale iš viso tebuvo 354 nuotraukos. Dabar šiuo archyvu naudojasi daugiau kaip 6 milijonai vartotojų. Įvertinę tokius milžiniškus informacijos kiekius, galėtume teigti, jog medijų aplinka ne ką mažiau kenkia žmogui nei užteršta gamtinė aplinka. Medijų turinių, arba, paprasčiau tariant, informacinis, triukšmas tampa kasdiene problema. Žinoma,

Medijų ekologijos humanizmas

Neil Postman

Neilas Postmanas (1931–2003) buvo medijų teoretikas ir kultūros kritikas, išgarsėjęs savo knyga apie televiziją Linksmybės iki mirties: viešasis diskursas šou verslo amžiuje (Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business, 1985). Postmanas buvo humanistas, tikėjęs, kad technologiniai pažadai negali pakeisti žmogiškųjų vertybių.

[...] Kartu su Christine Nystrom ir Terence'u Moranu dalyvavau kuriant pirmąją pasaulyje studijų programą, kuriai pavadinti buvo parinktas žodžių junginys *Medijų ekologija*. Todėl pradėsiu nuo to, ką mes turėjome omeny pasirinkdami tokį pavadinimą, nors ir nenoriu primesti jums savo sampratos.

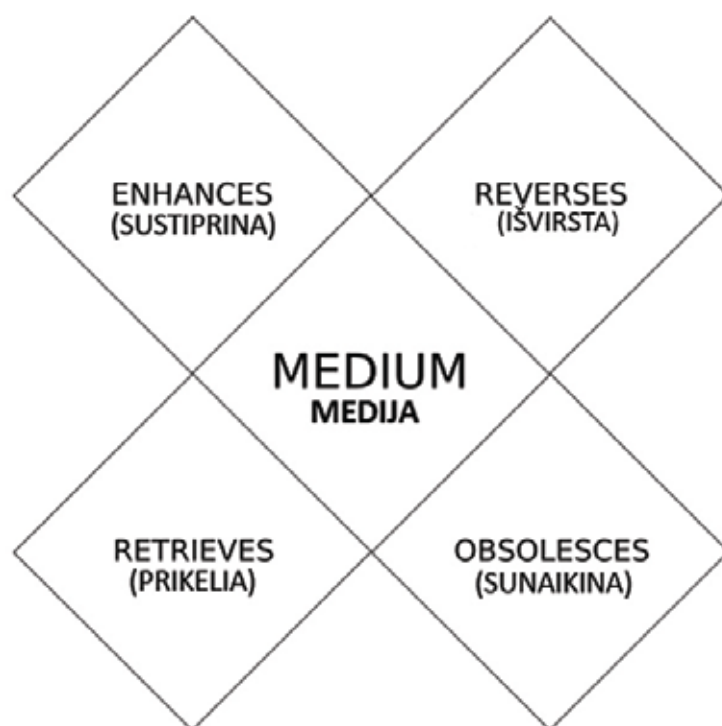
Jūs galbūt nustebsite sužinoję, kad šią temą inspiravo biologinė metafora. Pamenate, tuomet, kai pirmą kartą išgirdote apie Petri lėkštelę, terpė (angl. *medium*) buvo apibrėžiama kaip substancija, kurioje auga kultūra. Pakeitus žodį *substancija* žodžiu *technologija* šis apibrėžimas išreiškė pamatinį medijų ekologijos principą: medija yra technologija, kurioje auga kultūra, t. y. ji teikia formą kultūros politikai, socialinei organizacijai ir įprastiems mąstymo būdams. Pradėję nuo šios idėjos mes pasitelkėme dar vieną biologinę metaforą – ekologijos metaforą. Pradinė šio žodžio reikšmė gerokai skyrėsi nuo tos, kuria mes vartojame jį šiandien. Aristotelio raštuose jis reiškė „namų ūkį“. Jis kalbėjo apie namų ūkio priežiūros svarbą mūsų intelektualinei pusiausvyrai. Manoma, kad pirmą sykį modernia reikšme šį žodį XIX a. pabaigoje pavartojo Ernstas Haeckelis, vokiečių zoologas. Šiuo žodžiu jis vadino mūsų natūralios aplinkos elementų sąveiką (kaip darome ir mes šiandien), pabrėždamas, kaip tokios sąveikos kuria subalansuotą ir sveiką aplinką. Įrašydami žodį *medijų* priešais žodį *ekologija* parodome, kad mus ne šiaip domina medijos, bet būdai, kuriais medijų ir žmonių sąveika formuoja kultūros charakterį ir, galima sakyti, padeda kultūrai išlaikyti simbolinę pusiausvyrą. Norėdami susieti senąją reikšmę su moderniąja, galime teigti, kad šis žodis reikalauja palaikyti mūsų planetos namų ūkio tvarką. [...]

Mes norėjome atkreipti dėmesį į tai, kad žmonės gyvena dviejose skirtingose aplinkose. Viena jų yra natūrali ir sudaryta iš tokių elementų, kaip oras, medžiai, upės, vikšrai... Kita yra medijų aplinka, susidedanti iš kalbos, skaičių, atvaizdų, hologramų ir visų kitų simbolių, technikos, mechanizmų – jie paverčia mus tuo, kas esame.

Nuo pat pradžių mes buvome grupė moralistų. Mūsų idėja buvo sukurti akademinę katedrą, kurioje

būtų domimasi medijų aplinka, ypač dėl to, kad suprastume, ar mūsų medijų ekologija daro mus geresnius ar blogesnius ir kaip. [...]

Galvodami apie medijas iš humanistinių paskatų turime nepamiršti akivaizdaus fakto, kad žmonės skirtingai supranta, kas jiems yra gerai, kas blogai. Šiomet švenčiame 600-ąsias Johanneso Gutenbergo gimimo metines. Manau, šiandien, 2000-aisiais, visi sutiksime, kad jo spaudos presas su keičiamais spaudmenimis buvo iš esmės geras dalykas – žmonijos pažanga komunikacijos istorijoje. Bet ankstyvosiomis šio išradimo dienomis nuomonės apie jį skyrėsi, ypač dėl vaidmens, kurį jis atliko Šventosios Romos bažnyčios žlugimo atžvilgiu. Spauda padėjo Dievo žodį ant kiekvieno krikščionio virtuvės stalo. Kai taip nutiko, kam bereikėjo popiežiaus ir kunigų jam interpretuoti? Būtent todėl Martinas Lutheris spaudą pava-

Marshallo McLuhano sukurtas medijos tetrado modelis (knyga Medijų taisyklės (Laws of Media), 1988) leidžia nagrinėti medijos santykio su žmogumi ir kitomis medijomis ekologiją. Paimkite bet kurią mediją ir pabandykite pafantazuoti apie jos ekologiją.

dino „aukščiausiaja Dievo malone, leidžiančia Evangelijai žengti tolyn“. XVI a. būtų buvę sunku surasti bent vieną pasišventusį Bažnyčios narį, pritariantį šiam įvertinimui. Galima teigti, kad katalikų ir protestantų ginčui išblėsti prireikė 200 metų.

O tai primena dar kai ką: vertindami humanistines naujos medijos

pasekmes, turime atsižvelgti į laiko faktorių. Manau, kai kurie jūsų žinote, kad viena ypač negatyvių televizijos pasekmių, bent jau mano požiūriu, yra vaikystės institucijos nustūmimas praeitin. Man tai – moralinis nuosmukis. Žinoma, kai kurie žmonės, ypač verslininkai, galvoja, kad atsisakyti vaikystės yra puiki mintis. Bet netgi ir tie, kurie kaip ir aš mano, kad tai katastrofa, turi nepamiršti, kad po 100 metų gali atrodyti kitaip. Tiesą sakant, žmonės gali manyti, kad vaikystės idėja niekada nereiškę jokio privalumo nei jaunam, nei senam, ir juo geriau, kad televizija ją paskubėjo sunaikinti.

Todėl turime prisiminti, pirma, kad žmonės skirtingai supranta, kas jiems yra gerai, kas blogai, antra, kad laikui bėgant būsime priversti pažvelgti į viską kitaip, nei atrodė iš pradžių. Ar atsižvelgdamas į tai tampu moraliniu reliatyvistu? Nebūtinai. Įmanoma teigti, kad, tarkim, viena iš skirtingai moralines pasekmes numačiusių žmonių grupių buvo neteisi. Ir, manau, taip pat įmanoma teigti, jog, nors laikas keičia žmonių požiūrį į naujos medijos poveikį, ir jis gali klysti. Turiu omenyje, pavyzdžiui, tai,

kad neigiami medijos padariniai vis dar gali būti ir likti problemiški nepaisant laiko tėkmės. Kitaip tariant, laikas nevisada ištrina medijos trūkumus. Ir nebūtinai susilpnina privalumus.

Geras pavyzdys būtų Sokrato pranašystės rašytiniam žodžiui. Manau, dauguma jūsų žinote,

kad *Faidre* jis kritikavo rašymą, teigdamas, jog jis susilpnins mūsų atmintį, išviešins tuos dalykus, kuriems geriau likti privatiems, ir pakeis mokymo veiklą. Rašymas, anot jo, privers studentą sekti argumentaciją, užuot įsiterpus į ją. Turiu pripažinti, kad 2500 metų laikotarpis nepakeitė šių neigiamų pasekmių. O Platono numatyti teigiami padariniai irgi liko akivaizdūs.

Kitas pavyzdys – viena dar senesnė su medijomis susijusi pranašystė. Prisiminkite pranašavimą, slypintį antrajame dekalogo įsakyme. Tai įsakymas, draudžiantis izraelitams gaminti atvaizdus ar bet kokį bet ko pasaulyje atkartojimą. Manau, kad draudimo autorius tikėjo, jog konkrečių vizualių atvaizdų gamyba susilpnins žmonių gebėjimą suvokti abstrakčias idėjas, ypač Dievo, neturinčio materialios egzistencijos ir esančio tik žodyje ir per žodį. Ši medijos poveikio žmogaus psichologijai idėja yra tiek pat reali šiandien kaip ir prieš tris tūkstančius metų.

Noriu pasakyti, kad, nors ir ne visi žmonės sutaria dėl privalumų ir trūkumų ir laikas gali pakeisti mūsų požiūrį į medijos poveikį, vis dėlto galima susidaryti aišką nuomonę apie tai, ar medija prisideda prie žmogiškųjų idėjų, ar jas ardo. [...]

Taigi kokios, mano nuomone, yra tos humanistinės problemos, į kurias reikia atsižvelgti bandant suprasti medijas? Norėčiau iškelti keletą klausimų, kurie, tikiuosi, padės jums susidaryti vaizdinį to, ką aš laikau žmonijos progresu. Pirmasis klausimas yra, koku mastu medija prisideda prie racionalios minties taikymo ir vystymosi?

Klausimas leidžia suprasti, kad aš tikiu racionaliu mąstymu kaip vienu iš reikšmingiausių žmonijos gebėjimų ir, savo ruožtu, tuo, kad bet kokia jį skatinanti medija, kaip rašymas ar spauda, turi būti garbinama ir branginama. O kiekviena medija, kuri to nedaro, kaip televizija, turi kelti nerimą. Tai nereiškia, kad rašymas ar spauda neturi trūkumų, o televizija – privalumų, tiesiog šioje svarbioje žmonijos raidos sferoje aiškiai esama medijos, kuri prisideda prie jos, ir medijos, kuri jai trukdo. Svarstydamas šį klausimą esu pasiruošęs žengti toliau. Pavyzdžiui, prisiminkime, kad visi žmonės, prisidėję prie elektros pasaulio sukūrimo – pradėdant telegrafu ir baigiant internetu – patys buvo išmokslinti beveik vien rašytinio ir spausdintinio žodžio: plunksnos, popieriaus, knygos. Tad iš kur tas jų išradingumas? Ką gi, jūs žinote mano atsakymą: jų

intelektines jėgas išvystė medija, skatinanti abstraktų mąstymą. Jeigu norite tuo labiau pasidomėti, pradėkite nuo XVIII amžiaus. Būtent tuomet buvo iškeltos dauguma žmogiškųjų idėjų, kurias toliau vystome mes: religijos laisvė, žodžio laisvė, induktyvinis mokslas, moterų teisės, vaikystė, vergovės panaikinimas, valdinių teisė pasirinkti valdytojus, netgi progreso ir, galbūt jūs nustebsite, laimės idėja. Už šias idėjas mes esame skolingi racionalizmui – spaudos išpuoselėtam mąstymo būdai. Davidas Riesmanas sykį pasakė apie spaudą, esą tai proto parakas. Nereikia nuogaštauti, kad mums gresia pavojus turėti jo per daug.

Antrasis klausimas: koku mastu medija prisideda prie demokratinio proceso raidos?

Nėra abejonės, kad spausdinto žodžio vaidmuo formuojantis demokratijai buvo esminis bei kad jis išjudino žodinę tradiciją ir pabrėžė individualumą. De Tocqueville'is savo veikale *Apie demokratiją Amerikoje* nerimavo, kad spausdintas žodis amerikiečių bendruomeniškumo jausmą pakeis tuo, ką jis pavadino egoizmu. De Tocqueville'is negalėjo žinoti apie radiją, televiziją arba internetą, bet jei ir būtų galėjęs, esu tikras, būtų paklausęs, ar jie padeda išlaikyti pusiausvyrą tarp socialinio ryšio jausmo ir individualumo, kurie abu yra svarbūs žmogiškai demokratiškai. Nemanau, kad jam būtų padariusios įspūdį medijos, savo forma skatinančios izoliaciją. Juk mes galime klausytis muzikos vieni, žiūrėti televiziją vieni, žiūrėti filmus vieni. O šiandien kompiuteris leidžia apsipirkti namuose, balsuoti namuose, lankyti koledžą namuose – taigi, vienuoje. Žinoma, mes skaitome irgi vieni – šis faktas, kaip dminėjau, buvo svarbus individualizmo raidai, bet naujųjų medijų paskatintas disbalansas sukuria problemą, turėsiančią didelės reikšmės mūsų demokratijos suvokimui ir praktikai.

Prieš keletą metų Lawrence'as Grossmanas parašė knygą *Elektroninė respublika*, kurioje entuziastingai išpranašavo, kad ateityje atstovaujamoji demokratiją pakeis vadinkamoji dalyvaujamoji demokratija. Jis turėjo omenyje, kad skaitmeninės technologijos leis kiekvieną savaitę vykdyti plebiscitus: piliečiai galės balsuoti, ar reikia siųsti karinius būrius į Bosniją, skelbti apkaltą prezidentui, keisti socialinio saugumo sistemą. Senatas ir kongresas taps daugiau mažiau nebereikalingi. Kitaip tariant, mes būsime beveidžiai piliečiai, vienuoje balsuojantys dėl dalykų, kuriems

aptarti neturime nei laiko, nei vietos. Galia pasakyti tik tiek, kad Madisonas, Jeffersonas ir Washingtonas būtų palikę šią šalį, jei tokia sistema būtų buvusi įgyvendinta.

Trečias klausimas, susijęs su dviem pirmaisiais: koku mastu naujos medijos leidžia lengviau pasiekti svarbią informaciją?

XIX a. aiškiai kentėjome nuo informacijos stygiaus. Apie 1830 m. informacija galėjo keliauti ne greičiau už žmogų, t. y. maždaug 35 mylias per valandą greitu traukiniu. Taigi, iškilo klausimas, kaip daugiau informacijos galėtų pasiekti daugiau žmonių, greičiau ir įvairesnėmis formomis. Problemos sprendimui pradžia davė telegrafo ir fotografijos išradimas XIX a. 4 deš. pabaigoje – 5 deš. pradžioje. Ne visi su entuziazmu žvelgė į šiuos ankstyvuosius bandymus. Henry Davidas Thoreau *Valdene* pastebėjo:

Mes skubame sukonstruoti magnetinį telegrafą iš Meino į Teksasą; bet Meinas ir Teksasas galbūt neturi nieko svarbaus perduoti. ...Mes nekantraujame nutiesti tunelį po Atlanto vandenyną ir Senąjį pasaulį keliomis savaitėmis priartinti prie Naujojo. Bet galbūt pirmoji naujiena, prasiveršianti į platumas ir pasieksianti amerikiečio ausį, bus apie dusinantį princesės Adelaidės kosulį.

Nepaisant to, informacijos reikšmingumo ar naudingumo tema plačiai diskutuojama nebuvo, ir jau 170 metų mes kaip apsėsti trokštame mechanizmų, kurie galėtų sukurti prieigą – ir greitą – prie informacijos krioklio.

Be abejonės, internetas ją sukurią: privalome atiduoti reikiamą, pagarbą jo efektyvumui. Bet jis nepadeda, kaip nepadėjo ir televizija ar kita XIX–XX a. medija (išskyrus, galbūt, telefoną), išspręsti informacijos reikšmingumo problemos.

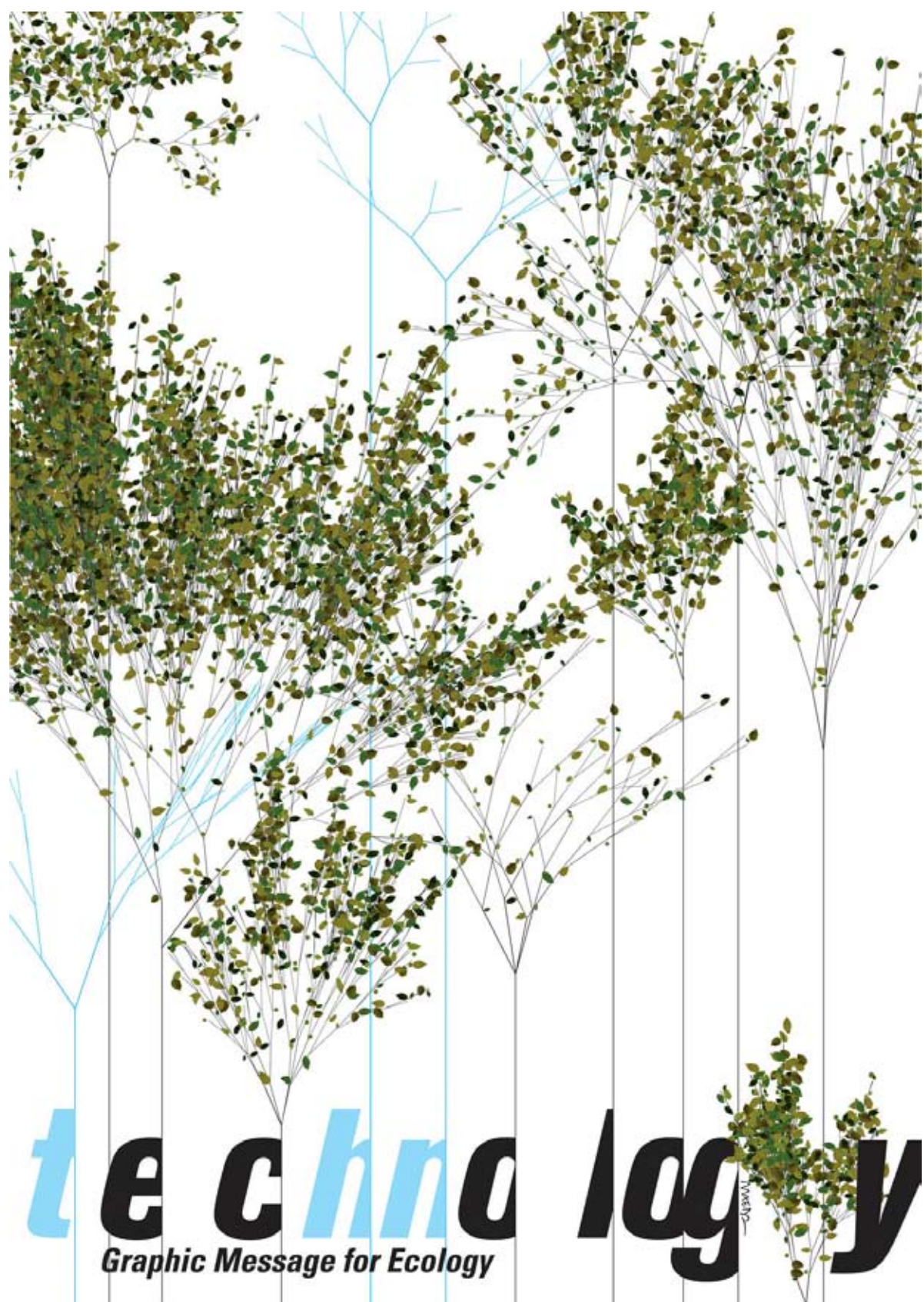
Galima konstatuoti tik tiek, kad dėl naujųjų medijų mes tapome infomanų tauta, o tai reiškia, kad 170 metų pastangos pavertė informaciją tam tikru šlamštu. Aš pats į klausimą apie prieigą prie informacijos bent kol kas galėčiau atsakyti tiek, kad greitis, apimtis ir prieinamos informacijos įvairovė tarnauja kaip pramoga ir moralinis nepriteklius. Mus klaidina tikėjimas, kad rimtos mūsų laikų socialinės problemos būtų išspręstos, jeigu tik mes turėtume informaciją ir dar daugiau informacijos. Bet aš tikiuosi, jūs sutiksite, kad, jeigu šiame pasaulyje vaikai miršta iš bado, o taip ir yra, tai ne todėl, kad mums trūksta informacijos. Nusikaltėliai siaučia gatvėse ne dėl informacijos stokos. Prievartaujami vaikai ir mušamos moterys irgi neturi jokio ryšio su informacijos trūkumu. Šių problemų sprendimai glūdi kitur. Billas Gatesas ir Nicholasas Negroponte dar to nepastebėjo, ir

nepanašų, kad pastebės.

Ir paskutinis klausimas: koku mastu naujos medijos stiprina ar silpnina mūsų moralės jausmą, mūsų gėrio kompetenciją? Žinau, kad šis klausimas kai kuriems pasirodys keistas ar, galbūt, neatsakomas. Šiaip ar taip toks klausimas nedomina technologiškai orientuotų žmonių ar net tų, kurie moko technologiškai orientuotus žmones. Ir vis dėlto, tai viena klausimo, kurį iškėlė Jeanas Jacques'as Rousseau savo 1749 m. esė, versijų. Ši esė jį išgarsino ir netgi davė pradžią požiūriui, kurį mes šiandien vadiname romantizmu. Rousseau klausė, ar mokslo progresas prisidėjo prie moralės puvimo ar prie jos gryninimo. Šį klausimą prisimenu todėl, kad jis buvo iškeltas laikais, panašiais į mūsų – kai vyko dideli moksliniai ir technologiniai pasiekimai, kai visokie išradimai buvo entuziastingai sutinkami, kai egzistavo gilus tikėjimas, kad technologinės inovacijos prilygsta žmonijos progresui. Savo esė Rousseau pasišaipė iš vadinamųjų civilizacijos pasiekimų, teigdamas, jog pastarieji nuvedė prie materializmo ir ateizmo, o šie, jo nuomone, nužemino žmogaus dvasią. Rousseau palaikė religijos ir dvasingumo pusę, kaip ir daugelis didžiųjų romantizmo poetų, sekusių jo keliu: Wordsworthas, Keatsas, Blake'as, Coleridge'as, Byronas, Heine, Baudelaire'as ir labiausiai iš visų Percy Shelley, kuris teigė, kad moralinio pagrindo neturintis mokslo ir technologijų progresas protą daro neimlų moraliniam padorumui. Be abejo, jis manė, kad poezija veikia priešingai. „Didysis moralinio gėrio instrumentas, – rašė jis, – yra vaizduotė, o poezija suteikia šį efektą, nes vaizduotė yra jos pagrindas.“

Nesakau, kad taip aiškiai, kaip Shelley, žinau, kokie yra moralinio gėrio ar moralinio blogio, ar netgi moralinio abejingumo instrumentai. Bet man atrodo, kad tie, kurie domisi medijų ekologija, turėtų skirti daugiau laiko nei skyrėme mes medijų vaidmeniui, Rousseau žodžiais, pūdam ar gryninat moralę tirti. Be to, niekas nenuginčys, jog XX a. buvo daugiau technologijos pasiekimų, nei visais ankstesniaisiais amžiais kartu sudėjus. Kaip tuomet paaiškintume tai, kad XX a. karuose ir suirutėse buvo išžudyta daugiau žmonių, o tarp jų – ir dešimtys milijonų vaikų, negu visais praėjusiais amžiais? Kaip galime paaiškinti, kodėl trys įtakingiausios XX a. ideologijos buvo nacizmas, fašizmas ir komunizmas, kurios visos sumenkino žmogaus dvasios reikšmę taip, kad žmonės kaip galėdami spruko nuo jų? Galbūt anapus technologinio išmoningumo švytėjimo slepiasi kažkas tamsaus ir žiauraus, kažkas, metantis siaubingą šešėlį ant geresniųjų mūsų gamtos angelų?

Esther Dyson, viena žymiausių

© 2005, John Maeda.

Šis plakatas sukurtas parodai ekologijos tema Tokijo Ginza grafikos galerijoje. Johnas Maeda - humanistas, grafikos dizaineris, technologas ir Rod Ailando dizaino mokyklos (Rhode Island School of Design, JAV) rektorius.

technologijų raidos aštuolių, savo paskutiniojoje knygoje pastebėjo, esą tie, kuriems elektroninis pasaulis neduoda ramybės, gali lengviau atsipūsti būdami tikri, kad žmogaus prigimtis išliks nepasikeitusi. Nieko nuostabaus, kad ji kai ką praleido. Žmogaus prigimtis galbūt liks tokia pati. Bet žmogui įgimta yra ir nekęsti bei žudyti, žmogui įgimta yra ir mylėti bei saugoti. Tad kuri prigimties dalis bus išlaisvinta ir puoselėjama? Kuri slopinama ir spaudžiama? Ir ar tarp mūsų technologijų aistros ir mūsų gebėjimo morališkai augti esama ryšio? Apie šį klausimą galvojo ir rašė Rousseau, Shelley, Blake'as, Carlyle'is ir Huxley. O mes?

Man atrodo, kad komunikacijos katedros, ignoruojančios šiuos klausimus ir susirūpinusios technologijos aštuolių ir netgi

neutralų, menkai tesirūpinančių istoriniu ar filosofiniu moraliniu požiūriu, gamyba, yra paviršutiniškos, laikinos ir netgi visiškai nereikšmingos. Noriu pasakyti, kad, mano nuomone, medijų ekologija išties yra humanitarinių mokslų šaka.

Žinoma, esama ir daugiau klausimų, kuriuos galima iškelti apie medijas apskritai ir žmonijos pažangą. Turbūt pastebėjote, kad aš nieko nepasakiau apie medijų įnašą į meninės išraiškos raidą, ir neką apie tai, ar medijos gerina, ar blogina žmogiškų sąveikų kokybę. Neužsiminiau ir apie mąstą, kuriuo naujosios medijos skatina arba silpnina susidomėjimą istorine patirtimi. Tai svarbūs klausimai, tad tikiuosi, kad tarp jūsų yra norinčių juos kelti ir mėginti atsakyti. Baigdamas noriu pabrėžti, kad man

medijų ekologijos esmė yra skatinti mūsų įžvalgas apie savo, kaip žmonių, poziciją, apie savo moralines nuostatas šioje kelionėje, kurią pasirinkome. Galbūt tarp jūsų yra tokių, kurie laiko save medijų ekologais, tačiau nesutiks su tuo, ką aš ką tik išsakiau. Jeigu taip, jūs esate neteisūs.

Parengė ir iš anglų kalbos vertė Lina Michelkevičė

Tekstas parengtas pagal Neilo Postmano kalbą inauguraciniame Medijų ekologijos asociacijos (Media Ecology Association) suvažiavime Fordhamo universitete Niujorke 2000 m. birželio 16–17 d. Šaltinis: Neil Postman, „The Humanism of Media Ecology“, in: Proceedings of the Media Ecology Association, t. 1, 2000, p. 10–16.

Kelionės garso landšaftais: garso ekologijos pradmenys

Jekaterina Lavrinec

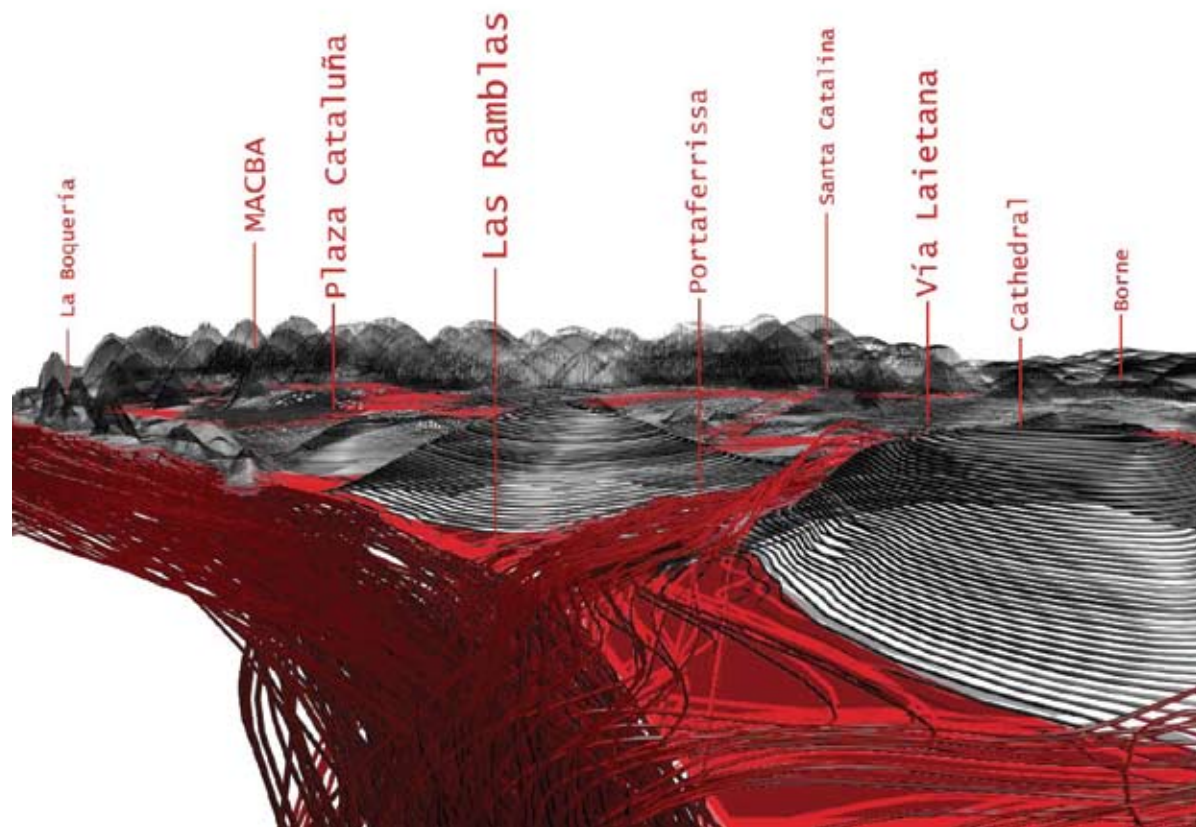
Filme *Paskutinė atostogų diena* mergaitė kolekcionavo aidus. Šis užsiėmimas atrodo egzotiškas kultūroje, kuri pirmiausia orientuota į vizualinius įspūdžius ir net stokoja žodžių garsiniams įspūdžiams aprašyti. Į vizualumą orientuotos kultūros kontekste garso svarba ir įdomumas nėra savaime suprantami dalykai. Todėl mūsų dėmesį garsinei aplinkai paskatina nebent nerimastingi kaimynai, kurie griebiasi pneumaticinio grąžo remontui daryti. Kitaip tariant, mūsų susidomėjimą sukelia iš kasdienio garsinio landšafto „iškrentantys“ garsai. O aušintuvo ir ventiliatoriaus ūžesys, pravažiuojančių mašinų garsai, žmonių balsai, kaukšintys kulniukai, paukščių klegesys yra kasdienis gyvenimo fonas, kurio beveik nepastebime, ir išėję į gatvę tiesiog nuo jo atsiribojame, užkimšdami ausis ausinuku.

Mūsų kasdienė garso aplinka yra garso ekologijos (arba akustinės ekologijos) studijų objektas. Pagrindinė garso ekologijos idėja yra ta, kad žmogus nėra autonomiškas garsinės aplinkos atžvilgiu: jis visada „instaliuotas“ į garso landšaftą, aktyviai prisideda prie jo kūrimo, bet taip pat yra jo veikiamas. Garso ekologijos pradžia siejama su „triukšmo taršos“ (*noise pollution*) studijomis, kurias XX a. aštuntajame dešimtmetyje inicijavo kompozitorius ir muzikantas Murray Schaferis. Jo tyrimų objektas buvo Vankuverio garso landšafto sparti kaita, kurią sukėlė urbanizacijos ir industrializacijos procesai. Ši garso ekologijos kryptis, kuri tyrinėja garsą kaip negatyvų reiškinį, žinoma „negatyviosios“ ekologijos vadu, o jos atstovai kartais vadinami „triukšmo ekspertais“ (*noise experts*). Analizuodami aplinkos garsinio užterštumo problemas, jie pateikia ataskaitas apie tam tikrų

regionų arba vietų „triukšminę būklę“ bei galimus problemų sprendimus.

Tačiau išleidęs *Triukšmo knygą* (*The Book of Noise*), Schaferis perėjo prie pozityvesnių garso studijų aspektų ir sutelkė dėmesį į kasdienę garsinę aplinką. Jo tyrimų rezultatas buvo studija *Aplinkos muzika* (*The Music of the Environment*). Ji tapo vienu iš „pozityviosios“ ekologijos krypties įkvėpimo šaltinių. „Pozityviojoje“ garso ekologijoje natūralumo ir dirbtinumo, gamtinių ir technologinių garsų priešprieša yra silpna: nors daugelis ilgisi gamtinių garsų, miestelėnui miesto garsai yra natūralūs. Ši garso ekologijos kryptis nedidina aplinkos užterštumo, ji veikia ugdo klausytojo jautrumą. Dar daugiau, ji suformavo nuostatą, kad kiekvienas gali tapti savo aplinkos ekspertu, prisidedamas prie garso aplinkos kūrimo ir interpretacijos. Todėl „pozityvioji“ garso ekologija glaudžiai sąveikauja su šiuolaikinėmis meno praktikomis. Aptarsime pagrindines „pozityviosios“ garso ekologijos sąvokas:

Garso landšaftas (soundscape). Tai visuminis garsų laukas, apimantis gamtiškus ir technologinius garsus, muziką ir triukšmą. Kaip pažymi kompozitorius ir garso menininkas Thomas Gerwinas, „kasdieniame gyvenime esame apsupti begalės garsų. Galimybė patirti garsinę aplinką kaip muziką, atpažinti melodijas, garsų judėjimą ir ritmą glūdi pačiame suvokime“. Kadai-se kitas garso menininkas, Akio Suzuki, lankydamasis įvairiuose pasaulio miestuose, gatvėse įrengdavo „garso rodykles“: jos žymėjo vietas, iš kurių atsivėdavo vertingos akustinės miesto panoramos. Tačiau garso landšaftą formuoja ir mūsų kūno ritmai: kvėpavimas yra natūralus ir todėl

© Institute for Advanced Architecture of Catalonia, www.iaacblog.com
Tai Barselonos garso landšaftas (soundscape), sukurtas grupės 4# per kūrybines dirbtuves 2007 m. Visi miesto garsai buvo padalinti į statiškus (juoda) ir judrius (raudona) garsus, o šis daugiasluosknis žemėlapis gavosi sujungus atskirų garso šaltinių žemėlapius (pvz., judančios minios, statybu, eismo, infrastruktūros ir t. t.).

vos pastebimas garsinis fonas, o kosulys ar čiaudėjimas yra kvėpavimo sinkopės ir panašiai (į tai atkreipė dėmesį dar Johnas Cage'as). Tad garso landšaftas yra aplinkos ir mūsų pačių skleidžiamų garsų kompleksas: pavyzdžiui, kavos aparato garsai, pravažiuojančio dviračio skambutis, už gretimo staliuko sėdinčių žmonių pokalbio šurmuly, vartomo laikraščio lapų šnaresys, į alaus bokalą patekusių širšės dūzėjimas. Priklausomai nuo to, kaip paskirstome savo dėmesį, išskiriame vieną ar kitą garsą.

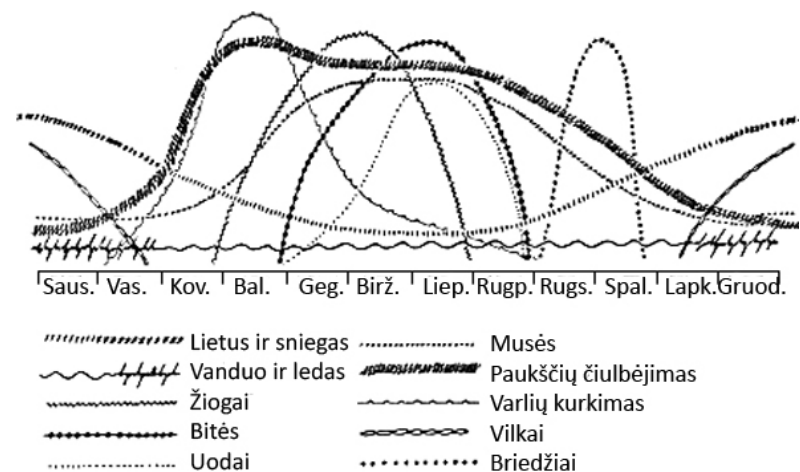
Garsinė dominantė (soundmark). Garsinis landšaftas, arba visų mūsų girdimų garsų konfigūracija, nėra vienalytė, joje vieni garsai išsiskiria, o kiti lieka mūsų klausos pakrašty. Nors mes galime išskirti tam tikrus garsus vien tik perkeldami savo dėmesį, „garso dominantės“ sąvoka dažniausiai vartojama turint omeny tam tikroje aplinkoje objektyviai dominuojantį garsą. Pavyzdžiui, Vilniaus senamiesčio garsinė dominantė yra varpo skambesys. Prie triukšmingo krioklio įkurtos gyvenvietės dominantė yra krioklio garsai, dėl kurių žmonės nuolat kels savo balso toną. Tai gali būti gamyklos darbo pradžią ir pabaigą žymintis signalas. Garso dominantė organizuodavo gyventojų kasdienes ritmus, nors ir dabar kai kur ši funkcija išliko.

Kelionė garsu (soundwalk). Tai visiems prieinamas garsinės aplinkos pažinimo metodas. Galima išskirti du kelionės garsu būdus. Vienas gali būti praktikuojamas suvokėjui nejudant iš vietos, bet aktyviai įsiklausant į aplinką, bandant apimti tolimesnius garsus ir vėl grįžtant prie artimiausių garsų. Vieną po kito „ištraukiant“ garsus iš garso landšafto, kuriami garsiniai maršrutai. Taip lavinamas jautrumas garsams ir pats dėmesys. Kitas kelionės garsu būdas – tai basty-masis gatvėmis, fiksuojant garsinės aplinkos niuansus. Šis metodas primena surrealistų keliones po Paryžių: išeinant į miestą be specialaus tikslo ir nesiekiant patekti į konkrečią vietą, spontaniškai išrandami maršrutai, praturtinantys asmeninį miesto patyrimą, skatinantys kūrybinę vaizduotę ir euforiją. Pasak kompozitorės ir garso ekologės Hildegard Westerkamp, garso kelionė yra tiek eksternali, tiek internali: tai mokėjimas įsiklausyti ir į išorinį, ir į vidinį pasaulį, ir į natūralius garsus bei triukšmus, atrandant harmoniją.

Garso dienoraščiai ir žemėlapiai. Praktikuojantiems garso kelionę paprastai patariama fiksuoti (užrašinėti arba grafiškai vaizduoti) garsinius įspūdžius: juk neartikuliuoti įspūdžiai žymiai greičiau „išgaruoja“. Todėl kelionės garsu

derinamos su garso dienoraščio rašymu arba garso žemėlapių sudarymu. Tačiau, bandant užrašyti garsinius įspūdžius, neretai pasirodo, jog „grynas“ garso landšafto aprašymas yra sunki (o gal net neįmanoma) užduotis: garsiniai įspūdžiai natūraliai persipina su vaizdiniais. Ypatingą dėmesį šiam metodui skiria Westerkamp, kuri nemažai eksperimentavo ir su teksto formomis, siekdama išrasti adekvatų garso dinamikos perteikimo būdą. Šie eksperimentai analogiški tiems, kuriuos aptinkame ir Johno Cage'o tekstuose: pasitelkę netiesinio rašto principą, jie skaidė tekstą į stulpelius, išryškindami atskiras raides ir ištisas frazes. O garso žemėlapiai primena situacionistų brėžiamus emocinius žemėlapius, kuriuose vaizduojamos gatvės ir rajonai buvo išryškunami pagal emocinį santykį su šiomis vietomis.

Tačiau čia pateiktas garso aplinkos pažinimo arsenalas gali būti tobulinamas priklausomai nuo mūsų interesų; mat svarbiausia „pozityviosios“ ekologijos idėja yra harmoninga sąveika su garsine aplinka. Šiame kontekste aidų kolekcija arba garso turizmas bei garso gidų sudarymas, orientuotas į egzotiškus garso įspūdžius, pasirodo kaip praktika, papildanti ir praplečianti mūsų buvimą pasaulyje.

© Truax, B. Ed. (1984), *Acoustic Communication*, New Jersey: Ablex Publishing, p. 142.

Gamtinio Britų Kolumbijos garso landšafto ciklai, vaizduojantys reliatyvius garso lygius.